

Prof. dr hab. Sławomir Moździoch

Ośrodek Badań nad Kulturą Późnego Antyku i Wczesnego Średniowiecza

Instytutu Archeologii i Etnologii PAN

OCENA OSIĄGNIĘCIA NAUKOWEGO, DOROBKU PUBLIKACYJNEGO, DZIAŁALNOŚCI
DYDAKTYCZNEJ I ORGANIZACYJNEJ **DR MARKA FLORKA** W ZWIĄZKU Z
POSTĘPOWANIEM O NADANIE STOPNIA DOKTORA HABILITOWANEGO NAUK
HUMANISTYCZNYCH W DYSCYPLINIE ARCHEOLOGIA

INFORMACJE PODSTAWOWE O KANDYDACIE

Dr Marek Florek jest absolwentem Katedry Archeologii UMCS w Lublinie, gdzie w roku 1981 otrzymał stopień magistra na podstawie pracy „Kultury kompleksu trzciniecko - sośnicko - komarowskiego”. Stopień doktora nauk humanistycznych został przez niego uzyskany w 2001 r. na Wydziale Humanistycznym UMCS w Lublinie na podstawie dysertacji „Zaplecze osadnicze i rozwój funkcji miejskich w Sandomierza w średniowieczu”. Począwszy od roku 1982 był związany z konserwatorstwem archeologicznym – działania w tym zakresie podejmował od 2000 roku w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Kielcach. Przez wiele lat koordynował i nadzorował prace ratownicze na trasach autostrad prowadzone przez Fundację Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego. Doświadczenie w pracy konserwatorskiej oraz działalności terenowej miało niewątpliwie ważny i pozytywny wpływ na charakter publikacji, które w wielu przypadkach są bardzo dobrze opracowane pod względem źródłowym.

Od 1.10.2004 roku jest zatrudniony w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w na etacie adiunkta w Zakładzie Archeologii Wczesnośredniowiecznej, gdzie prowadzi wykłady i konsultacje między innymi na temat obrządku pogrzebowego w średniowieczu oraz węzłowych problemów archeologii średniowiecza w Polsce.

2. OCENA OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH KANDYDATA PO OTRZYMANIU STOPNIA DOKTORA, JAKO PODSTAWY POSTĘPOWANIA HABILITACYJNEGO

2.1. OCENA OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH WSKAZANYCH PRZEZ KANDYDATA

Wybór prac uznanych przez dr Marka Florka za szczególne osiągnięcia wskazuje, co potwierdził także sam Habilitant na stronie 4 autoreferatu, że jego główne zainteresowania badawcze skupiają się na problematyce obrządku pogrzebowego społeczności pradziejowych i wczesnośredniowiecznych zamieszkujących dawniej obszar w granicach dzisiejszej Małopolski. Najwcześniejsze prace dotyczyły cmentarzysk pradziejowych, głównie ludności kultury lejkowatych (*Cmentarzyska z grobami „niemegalitycznymi” i pochówki w jamach gospodarczych...2007*), ale także ludności kultury trzcinieckiej z wczesnej epoki brązu. Efektem tych zainteresowań było m. in. stwierdzenie istnienia specyfiki regionalnej wyrażającej się w występowaniu dwóch rodzajów cmentarzysk KPL (z grobami megalitycznymi lub płaskimi) na których wznoszono duże budowle pełniące najprawdopodobniej rolę sakralne (*Cmentarzyska kultury pucharów lejkowatych na Wyżynie Sandomierskiej. Historia i stan badań...- 2008*). Ważne jest także odkrycie zwyczaju nakrywania grobów wspólnym kopcem (na badanym przez dr Marka Florka stanowisku w Malicach Kościelnych).

Inną interesującą hipotezą potwierdzoną własnymi badaniami sformułowaną w publikacji opracowanej wspólnie z Haliną Taras (*Dacharzów. Cmentarzysko kultury trzcinieckiej*, Lublin 2003) jest koncepcja przeżywania się na Wyżynie Sandomierskiej ludności tzw. kultury trzcinieckiej w głąb okresu halsztackiego, czego przejawem była inhumacja ciał niespalonych oraz chowanie zmarłych w grobach zbiorowych o formie domów zmarłych.

Warto podkreślić, że publikacje autorstwa dr Marka Florka są na ogół owocem rozważań opartych w znacznej mierze na własnych badaniach terenowych, a prezentowane w nich źródła są znane Habilitantowi z autopsji. Wspólnym elementem Jego prac pozostaje obszar Małopolski, a szczególnie Wyżyny Sandomierskiej. Należy pozytywnie ocenić efekty badań nad zespołami grobowymi różnych

okresów chronologicznych począwszy od neolitu, poprzez okres rzymski (*Geto-Dakowie nad dolnym Sanem ?...2013* – gdzie pada hipoteza o dwóch fazach osadnictwa geto-dackiego w tym rejonie), aż po średniowiecze i nowożytność (por. artykuły o cmentarzach Sandomierza – *Nowe dane do badań nad cmentarzyskami wczesnośredniowiecznego Sandomierza*, 2011, *Średniowieczne i nowożytne cmentarze Sandomierza*, 2012).

W przypadku średniowiecza, jednym z istotnych osiągnięć badawczych Habilitanta było wykazanie, że wielkie kopce małopolskie, uważane za fenomen starszej fazy wczesnego średniowiecza w tym regionie, za wyjątkiem kopca Krakusa – są albo obiektami naturalnymi, albo powstały w innych okresach historycznych aniżeli wczesne średniowiecze (*Issues concerning the existence and functions of the so-called great kurgans in Małopolska...2008*). Ma to o tyle znaczenie, że domniemania o wczesnośredniowiecznej chronologii tych nasypów stało się podłożem wielu, funkcjonujących w literaturze naukowej, daleko idących spekulacji (m.in. prace Przemysława Urbańczyka, czy Andrzeja Buko). Wynikiem badań wykopaliskowych prowadzonych na wspomnianych kopcach Autor poświęcił szczególnie wiele uwagi, poczynając od obalenia mitu Wzgórza Salve Regina w Sandomierzu (*Wzgórze Salve Regina w Sandomierzu*, 2003). Trafna krytyka dotychczasowych sądów była efektem znacznego doświadczenia dr Marka Florka w badaniu kurhanów zdobytego przezeń w ciągu wielu lat pracy archeologicznej (*Kopce i cmentarzyska kurhanowe na Wyżynie Sandomierskiej*, 2011).

Wśród stosunkowo licznych publikacji Autora, jakie pojawiły się w ostatnich latach można znaleźć także artykuły mające charakter mniej udokumentowany źródłowo, jak np. dywagacje na temat zmian słowiańskiej obrzędowości pogrzebowej oparte na lekturach prac „z drugiej ręki”. Może to być efektem poszerzenia kręgu zainteresowań Autora poza teren Małopolski i ziemi sandomierskiej. Hipoteza wysunięta przez Habilitanta co do możliwości wprowadzenia na obszarze Małopolski inhumacji ciał niespalonych na cmentarzyskach rządowych wcześniej niż połowa X wieku jest prawdopodobna lecz niestety nie znajduje potwierdzenia w źródłach, mimo coraz częstszego pozyskiwania datowań radiowęglowych tego typu grobów, Autor hipotezy zdaje sobie z tego sprawę (*Kilka uwag o zmianie słowiańskiej obrzędowości pogrzebowej na ziemiach polskich*, 2004, s. 146). Godna uwagi jest także

obserwacja, że „przykościelne cmentarzyska rządowe stanowiły centra lokalnych zespołów osadniczych funkcjonujących w XI-XII wieku”. Słowo „centra” użyte tu zostało zapewne w sensie przestrzennym, a nie społeczno-ekonomicznym, nie wiemy bowiem czy owe cmentarze nie były w rzeczywistości przykościelnymi. Odkrycie pozostałości wczesnośredniowiecznego kościoła drewnianego jest stosunkowo trudne, niemniej takie przypadki są znane, m.in. z Kalisza, czy śląskiego Ryczyna. W tym przypadku rolę centrum pełnił zatem kościół a nie cmentarz. Potwierdza to fakt, że w większości przypadków w pobliżu owych opisywanych przez Autora cmentarzysk rządowych powstawały później kościoły parafialne (*Osadnictwo otwarte w rejonie Sandomierza 2004*, s. 332). Istotne wydaje się wyrażone przezeń spostrzeżenie, że cmentarzyska rządowe pozakościelne trwały dłużej niż przypuszczano dotychczas, bo niekiedy aż po wiek XIV

Jak już wspomniano wyżej, w przypadku wczesnego średniowiecza przedmiotem rozważań dr Marka Florcka są szeroko rozumiane przemiany osadnicze, zarówno rozpatrywane w skali regionalnej w poszczególnych fazach wczesnego średniowiecza, szczególnie na obszarze ziemi sandomierskiej, jak i w perspektywie etnicznej, jak np. osadnictwo ludności węgierskiej w Małopolsce i na Rusi Halickiej (*Osadnictwo grup ludności z terenu Węgier w Małopolsce*, 2006), wiązane przezeń głównie z osadnictwem jenieckim oraz pobytom najemnych wojowników, być może zbiegów z Węgier („*Obcy we wczesnośredniowiecznym Przemyślu*, 2013; *Węgrzy w Przemyślu*, 2013). W ramach zainteresowań osadniczych przedmiotem badań stały się dłań prócz cmentarzysk także grody (*Czy „grodzisko” to dawny, zniszczony gród?*, 2014), zamki i fortyfikacje (*Najstarsze fortyfikacje miejskie Sandomierza*, 2003), głównie na przykładzie Sandomierza i Ziemi Sandomierskiej.

Region sandomierski stał się podstawą rozważań o przemianach środowiska przyrodniczego na przykładzie procesów eolicznych (*Archeologiczne przyczynki do poznania chronologii późnych procesów eolicznych*, 2005) oraz badań nad zasięgiem lasów w pradziejach i średniowieczu (*Archeologiczne przyczynki do badań nad zasięgiem lasów*, 2012). Wiele uwagi poświęcił zagadnieniu przemian osadniczych, jakie miały miejsce w średniowieczu we wspomnianym regionie (*Osadnictwo w rejonie Sandomierza od końca X do końca XIII wieku*, 2004).

Pozytywnie należy ocenić krytycyzm Autora wyrażony co do hipotez dotyczących wczesnych początków osadnictwa grodowego w Lublinie (65/2014). Wypada się także zgodzić z jego tezami co do istnienia w Lublinie tylko grodu na Górze Zamkowej oraz braku dowodów na jego dwuczłonowość wypada się zgodzić (*Zamek w Lublinie*, 2015).

Habilitant jest badaczem preferującym w swojej twórczości naukowej zwięzłą formę. Obszerniejsze dzieła to: monografia cmentarzyska ludności kultury trzcinieckiej w Zacharzewie (wraz z Haliną Taras) – 1/2003 oraz praca autorska pt. „Sandomierski ośrodek grodowo-miejski w średniowieczu. Przemiany przestrzenne i funkcjonalne”, Warszawa 2005. Ta druga publikacja, zredagowana w sposób przejrzysty zawiera kilka ważnych nowych spostrzeżeń, takich jak skorygowana dzięki badaniom prowadzonym przez dr Marka Floraka chronologia powstania najstarszych miejskich umocnień, która obecnie ustalana jest na lata 20-te XIV wieku.

Wśród dorobku Doktora Marka Floraka brak jest niestety liczniejszych publikacji w językach obcych, udziału w konferencjach międzynarodowych (to jedynie kilka z wymienionych 52 konferencji), co nie tylko przyczyniłoby się do upowszechnienia jego odkryć ale także umożliwiłoby ich szerszą krytykę. Także krąg cytowanych publikacji jest stosunkowo wąski jak na kandydata do stopnia naukowego doktora habilitowanego. Można to jednak wyjaśnić faktem, że Habilitant poświęca szczególną uwagę problematyce regionalnej. W moim mniemaniu nie jest to jednak powód do słabej oceny dorobku dr Marka Floraka. Wręcz przeciwnie, w dobie kiedy badania regionalne są w nauce polskiej dyskryminowane uważam, że ten kierunek badań historycznych wymaga szczególnego docenienia.

2.2. OCENA AKTYWNOŚCI NAUKOWEJ POZA WSKAZANYM OSIĄGNIĘCIEM NAUKOWYM

Oceniając aktywność naukową Habilitanta poza wskazanymi osiągnięciami naukowymi warto podkreślić fakt, że jest on Autorem ponad 240 prac wydanych drukiem, niewątpliwie o różnym znaczeniu dla rozwoju archeologii, niemniej jednak w wielu przypadkach wnoszących całkowicie nowy wkład w tę dziedzinę wiedzy. Większość z nich tematycznie związana jest z Ziemią Sandomierską,

Małopolską, przy czym za szczególnie cenną należy uważać pracę doktorską, której tematem były przemiany osadnictwa w Sandomierzu i na jego zapleczu w końcu X do końca XIII wieku.

Nieco inny nurt zainteresowań dotyczy płyt nagrobnych z XII-XIII wieku z przedstawieniami mieczy, które jego zdaniem wiążą się z uczestnikami wypraw krzyżowych (*Średniowieczne płyty nagrobne z Ziemi Sandomierskiej*, 2013 oraz *Zapomniani krzyżowcy*, 2013).

W ostatnich latach dr Marek Florek brał także udział jako wykonawca w dwóch istotnych projektach naukowych, jakimi są: Atlas Historii Miast Polskich oraz projekt badań zespołów grodowych w Czerminie i Gródku (Grody Czerwieńskie). Efektem tych prac są publikacje w zeszycie Atlasu dotyczącym Sandomierza (*Osadnictwo okolic Sandomierza w wiekach VIII-XIII*, *Sandomierz przedlokacyjny (od VIII do XIII wieku)*, 2014 oraz artykuły odnoszące się tematycznie do badań grodów czerwieńskich (*Topografia plemienna międzyrzecza Wieprza i Bugu na przełomie I i II tysiąclecia i zagadnienie „Grodów Czerwieńskich“*, 2009).

Publikacje autorstwa Habilitanta, oparte często na wynikach badań własnych, dotyczyły także innych ośrodków grodowo-miejskich takich jak Opatów czy Lublin. Jak wspomniano wyżej, należy zgodzić się z przedstawioną przezeń w 2014 roku (*Archeologiczne mity o początkach Lublina...*) krytyką tez zakładających istnienie w Lublinie grodów na Wzgórzach Staromiejskim i Kirkut starszych aniżeli wiek XI-XII. Ważnym wkładem w dziedzinę wiedzy o grodach wczesnośredniowiecznym była weryfikacja terenowa wielu z nich połączona z korektą chronologii.

Istotnym aspektem działalności naukowej dr Marka Floraka jest praca dydaktyczna, w tym uniwersytecka, którą prowadzi od 2004 roku, pracując na stanowisku adiunkta. W tym czasie wypromował 22 prace licencjackie oraz 26 prac magisterskich.

Od 2001 roku, czyli od momentu obrony pracy doktorskiej, współorganizował kilka konferencji. Godnym podziwu jest jego aktywny udział (z referatem) w 52 konferencjach naukowych w ciągu ostatnich 15 lat. Udziela się także w Stowarzyszeniu Naukowym Archeologów Polskich. Duże znaczenie ma również jego działalność na polu popularyzacji wiedzy o przeszłości.

Osobny, niemniej ważny, rozdział aktywności Dr Marka Florka stanowią publikacje dotyczące prawnych, organizacyjnych i finansowych aspektów ochrony zabytków archeologicznych, zagadnienia szczególnie ważnego wobec postępującego niszczenia stanowisk archeologicznych przez tzw. „poszukiwaczy skarbów”. Zagadnienia związane z ochroną zabytków omawiane są w artykułach Autora ze szczególnym znanstwem, co wynika z jego długoletniego zatrudnienia w placówkach konserwatorskich (*Ziemia Sandomierska w pradziejach i wczesnym średniowieczu*, 2014). Konsekwencją zaangażowania w dziedzinę budzenia świadomości historycznej są wszelkie drobne prace popularyzujące wiedzę o położeniu regionu (*“Dymarki Świętokrzyskie”*, 2005; *Dziedzictwo archeologiczne a rozwój turystyki specjalistycznej*, 2010, współaut. 30/2005),. Niewątpliwie Habilitant należy do grona szczególnie zasłużonych badaczy regionalnych, którzy niemal całe swoje życie poświęcili zgłębianiu i popularyzowaniu historii swojej ziemi, w tym wypadku Ziemi Sandomierskiej, łącząc umiejętnie tę działalność z badaniami naukowymi.

3.0. BILANS DOROBKU NAUKOWEGO I ZAWODOWEGO HABILITANTA ORAZ OSTATECZNA KONKLUZJA

Przedstawione do oceny osiągnięcia naukowe Pana dra Marka Florka wraz z pozostałym dorobkiem naukowym, dydaktycznym i organizacyjnym, a także działalnością w zakresie ochrony i konserwacji zabytków oraz popularyzacji wiedzy o przeszłości, spełniają, moim zdaniem, wszystkie wymogi zawarte w Ustawie z dnia 14 czerwca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (art. 16 ust. 2 Ustawy zamieszczonej w Dzienniku Ustaw nr 65, poz. 595) oraz w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 roku w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. z 20)

Wrocław, 2016.04.20

Prof. dr hab. Sławomir Moździoch

Instytut Archeologii i Etnologii PAN